

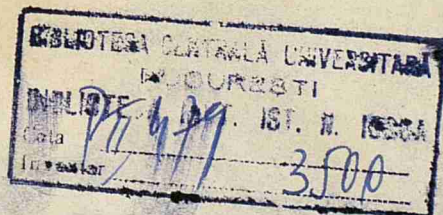
M

CONVORBIRI LITERARE.

ANUL III

(Martie 1869 — 1 Martie 1870).

Redactor: *Iacob Negruzzi.*

IASSI 1870.

TIPOGRAFIA SOCIETĂȚII JUNIMEA.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 și 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 5 fl; pentru Besarabia rusească 1½ galben
— Abonamentele se iacu in Iassi la Tipografia Societății Junimea; in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

S U M A R I U.

Dicționarul grotescu, de D. V. *Alecsandri*. (Urmare.)
Istoriile civilizațiunei. Studiu istoricu de D. A. D. *Xenopol*. (Sfârșitu.)
Așu vra cu durerile mele....; Și de-aru cunoasce....;
Pentru ce rosa....; Deodată eu....; In visu am plânsu....; Tipăresci astfelu de scrieri....; Poesii de H. Heine, traduse de D. N. *Schelitti*.
Marea lină strălucise.... Poesie de H. Heine, trad. de D. I. *Brociner*.
Notiță bibliografică.
Gheorghie Asachi †.

Dicționarul grotescu.

(Urmare.)

Animă.

Pedantul care intr'o pornire *animală* s'a lepădatu și de sufletu și de inimă pentru ca să le inlocuiască cu anima — nu s'a gânditu că astfelu, lunecându intr'unu modu absurdu pe calea Latinității, s'a pogoritu in rândul animalelor. Prin urmare, dacă acelu pedantu ar cercă să destăinuiască unei dame simțirile sufletului seu, elu ar trebui să-i țină in prosa lui: *Doamna mea, ai desceptatu in mine unu amoru animalu, sau mai bine ținându, o amoare demnă de calitățile animale ce te destingu intre toate becele Universului, etc.*

Dama, puțin măgulită de acestu complimentu grosolanu, ar fi in dreptu să-i res-

pundă următoarele patru versuri *ejusdem farinae*:

Acea simțire animale
Ce anima-ți incinge
Din celelalte animale
Nici cum nu te distinge.

Ce ar ajunge societatea română când, grație pedantismului, ar fi compusă de animale și in ce modu s'ar esprima? ar miorlăi, ar hămăi, ar sberă sau ar rage? .. sau ar grăi pedanticesce?

A incinge.

Totu Românul poartă cingătoare și scie ce vra să țină a incinge. Pedantul ănsă voindu a fi mai romănu decât românul și avendu ambiția de a probă lumea că a învățatu câteva cuvinte latine, (lucru de care lumea nu se uimesce nici de cum) a introdusu terminul de *incendiu* și a croitu verbul a *incinge* *) pentru ca să esprime focul și arderea. Fericitu și gloriosu de această inovare ce-lu pune in categoria incendiarilor, elu n'a reușitu

*) Adoptându-se cuvântul *incendiu*, eră mai logicu verbul a *incendiă* decât a *incinge*, ănsă logica și pedantismul se întâlnescu foarte rar.

decât a produce unu galimatiasu grotescu in limba română de pildă:

De când cu-a mele brațe pe tine te-am incinsu
De unu incendiu mare tu, belo, m'ai *incinsu*.

Codul penalu a rezervatu aspre pedepse pentru incendiarii de case, etc.; elu ănsă n'a prevădutu căsul incendiarilor limbei. *Avisu* la legislatori!

Unu cântecu poporalu ȃice:

Mărioara de la Prutu,
Brău 'n apă și-a perditu
Și pe gânduri a cădutu.
Atunci jalea m'a cuprinsu,
Brațele mi le-am intinsu,
Mijlocelu-i l'am incinsu,
Și la peptul meu l'am strinsu
Sufletul de mi-am aprinsu.

Cine grăește mai limpede, mai românește și mai armonios? Poporul său pedantul? Românul simplu sau acelu ce se crede mai român decăt românul?

Garanță. (fr. *garance*).

O plântă din care se fabrică culoarea roșă pentru văpsitul postavului; ănsă pedantismul o confundă cu *garantia*.

In Constituția României votată de Cameră la 20 Iunie 1866 și publicată in imprimaria Statului, găsimu, nu cu puțină mirare, frasa următoare adresată Domnitorului de cătră Președintele Adunării:

„Această ȃi de 10 Maiu care a intemeiatu pentru țară inceputul unei nouă ere, țara a salutato ca data inaugurării regimului monarhicu care singuru poate dà **garanță** României. etc.“

(trad: *Qui seules peut offrir de la garance à la Roumanie!*)

Unu omu de spiritu a făcutu observare că e lucru pre naturalu de a vedè figurându garanța intr'o Constituție votată sub influența partidului poreclitu Roșu.

Prospectu.

In locu de aspectu: cuvântu întrebuințatu cu o simplitate beoțiană de unii scriitori de peste Carpați. Ex: Câmpia inflorită sau mai bine *florelinte* presentă cel mai frumosu prospectu! . . frasă care s'ar traduce in limba franceză: la campagne fleurie offrait le plus beau prospectus.

Acestu *lapsus calami* imi aduce aminte unu *lapsus linguae* al unui amatoru de neologisme care confundă totdeauna adjectivele respectivu și respectabilu. Elu ȃicea de unu bătrănu că este respectivu și de unu atributu respectivu că este respectabilu.

Puțini muritori ilu înțelegeau; chiar elu însuși . . . ănsă eră mulțămitu!

Vedută.

In locu de vizită: unu altu Beotismu tot de peste munți care pe lângă alte defecte mai are și pretenția naivă de a fi claru. Exemplu:

— Am făcutu o vedută Doamnei X.

— Și ai veduto?

Ba nu, căci se făcuse nevedută când m'a vedutu viindu in *vedută*.

Ținută.

Traducere liberă a cuvântului francezu: tenue, adoptată pentru imbrăcăminte: *mare ținută* grande tenue; *mică ținută*, petite tenue; *ținută gala*, *ținută neglesă*, etc. Exempluri:

„Armata e ținută de a fi in mare *ținută* la paradă.

„O damă, in *ținută* de bal, e *ținută* de a nu scoate mănusele când e *ținută* de mână la contra-danțu. etc.

Așu pune rămășagu că creatorul, vreu să dîcu croitorul ținutei se numesce Calamburescu.

De vreme ce Romăni au haine, strae, imbrăcăminte, uniforma și diverse tualete, pentru ce și ținute? Vroescu oare pedanții să facă din Romăni nisce Manechini?

Tele — Sele.

In locu de tale, sale. O nenorocită și disgrațioasă țigăuitură introdusă de unii poeți in limba noastră pentru inlesnirea rimei.

Exemplu:

Blându ăngeru printre stele
Vădu grațiile tele.

Altu esemplu mai puțin poeticu:

— Măi Țigane; ai furatu opincele noastre.

— Nu se află, rumănică.

— Și ce-ai făcutu cu ele?

— Le-am bėutu.

— Pentru ce le-ai beutu, balaure?

— Pentru ca să nu-mi incarcu sufletul de pėcate cu lucrul altuia; decăt cu opincele tele sau ale sele, mai bine cu picioarele goale că'ncalte'su ale mele.

Eredu.

In locu de clironomu, mosceanu!.. termenul introdusu in limba romănă de liberul și independentul traducėtoru al Codului Civilu. Așu dorî să sciu cum să formează verbul acestui substantivu grotescu? a erede, a eredă sau a eredită? De unde potu să derive eređii? negreșitu de la eređie! (clironomie.) Eată dar moscenirea devenită o eresie la Romăni, grație ignoranței unui simplu traducėtoru! și de aice se poate conchide că ignoranța și pedantismul producu aceleași efecte pernicioase.

Neglesu.

In locu de negliatu; prin urmare s'ar cuvenî să se dîcă *redesu* in locu de redigiatu. ănsė mai bine ar fi să se șteargă asemenea barbarisme din vocabularul pedanților atăt de bogatu in barbarisme. De vreme ce s'au adoptatu cuvintele redactoru, redacție, e mult mai natural a se servî cu terminele de redactare, a redactă decăt cu redigiare, a redigiă.—E natural?.. prin urmare pedantismul va continuă a dîce neglesu și redesu.

Regresu.

In locu de regretu sau regretare. Asemėnarea de sunete a cuvintelor franceze *progrès* și *regret* au indusu in eroare pe nelegiuitul pedantu și l'a făcutu să dîcă regresu precum a dîsu progresu.

Progresu insemnează propășire.

Regresu trebuie dar să insemneze retro-pășire, pășire inapoi, și nici de cum regretarea sufletească pe care părinții nostri o numeau doru sau părere de rău.

Am cetitu o epistolă amoroasă in versuri și mi-oia aduce aminte căt oiul trăi de pasagiul următoru:

Credeam că in iubirea-ți eu am făcutu progresu, Dar me'nșălăi... o spunu nu cu puțin regresu.

Morb, morbos, morboasă, morboși!

— Nouă boală inventată și respăndită intre Romăni de acei ce pretindu ăa lucră la inaintirea neamului romănescu. Corpul medicalu a declarat că acea boală este din aceeași categorie ca *Cholera-morbus*, ca *pedanto-morbus*, etc.

— Ce face domnișoara X?

— E morboasă!

— O!. ce-audu ăngerul vieții mele e morbosu
C'est à dégouter d'être malade.

Ord, Orduri.

In locu de decorații. — Așa dar persoanele care prin serviciile lor au meritatu aceste semne de destingere poartă la gātu sau la peptu orduri! (*ordures.*) Ce mai poate acceptă cineva de la nisce pedanți care nesciindu a semăna flori aruncă *orduri* in cămpul literaturii noastre!

Resbelu.

Pe timpul vitejilor nostri strămoși nu ec-sistau Ministere de resboiu; astăzi avemu unu Ministeru de resbelu!

Ostașii lui Stefan și Mihaiu erau *resboinici* (veți chronicele vechi) ostașii de acum cată se fie *resbelnici* după botezul pedanților.

Ostașii vechi se *resboiau* ca nisce lei.

Ce vor face ostașii noi, pedanticesce grăindu? . . .

Prin urmare bătălia de la *Resboeni* ar trebui să se numiască bătălia de la *Resbeleni* dacă ar fi luate parte la dēnsa modernii resbelnici, conduși la resbelu pentru a se . . .

Proh pudor!

Populu.

Acestu cuvētu au fostu negreșitu introdusu in limba română de vre unu cimpoieru deprinsu cu vocabularul păpușerilor din Tatarashi. Inlocuindu cu elu vechiul cuvētu de poporu, popoare, sub falsul pretextu de latinitate, șisul cimpoieru a trebuitu se ridă mult de oarba naivitate a contimpuranilor sei care l'au imitatu in tocmai ca și copiii ce invață a rosti obsenități fără a le precepe.

E timpul ănsē de a curăți cămpul literaturii noastre de asemenea plānte mojicesci, de asemenea termini disonanți care *inmultinduse* lovescu delicateța auđului și armonia graiului romănescu.

Președinte — Ședință, in locu de presidentu — seanță.

Pentru ce președinte? pentru ca să preșeađă sau să președinteze o adunare? ănsē a președē insemnează a ședē dinainte ear nici de cum a presidă; și a președința nu are nici unu sensu;

Dumneđeu presidă la cursul planetelor.

Soarte presidă la faptele oamenilor.

Presidentul presidă la lucrările Camerei.

Unu demonu grotescu presidă la clocirile pedanților!

Ăncă o dată dar pentru ce președinte, pentru ce ședință când termenii de presidentu și de seanță au devenitu universali? Nu cumva pentrucă Romănului ăi place să șeađă, să prea-șeađă?

Intreabă ori când pe unu Romănu ce face? Elu îți va respunde: ședu! adecă remănu pe locu, când alții pășescu inainte. Ședu! adecă me dau in dragoste și facu casă bună cu lenea!

Președinții parlamentelor Engleze, Franceze, Americane, Italiene, etc. presidă. Presidentul Camerei și presidentul Senatului romănu, sunt condamnați de pedanți a președē sau a pre-ședē. Trist, trist și grotesc!

Romănismu.

Statul romănu.

Monitorul romănu.

Điarul Romănul.

Pasagiul romănu.

Otelu romănu.

Cafenea română.

Croitoru romănu.

Crișmaru romănu.

Strada română.
Teatru român.
Ateneu român.
Academie română.
Cameră română.
Senatul român.

Cașcavalu român.
Domnii Românescu.
Romanovici.
Romanoff.
Romanemberg.
Romanopulos.

etc., etc., totu român, toți români și încă și in veci români!

In prezența acestui nume de român care au ajunsu a fi o mască pusă și pe instituții, și pe dughene, etc., cu o profusie ridiculă, fiecine este in dreptu a se întrebă dacă nu cumva României se temu să fie confundăți cu Chinezii in țara lor?

In nici unu orașu din Franția nu se găsesce o stradă numită: *rue française*.

In nici unu orașu din Germania nu există o stradă cu numele de *Deutsche Strasse*.

In Bucureci ănsă este *strada română!*

Comic, comic și grotesc!

(Va urmă.)

Vasile Alecsandri.

ISTORIILE CIVILISAȚIUNEI.

O critică a lui Buckle.

(Sfirșitu.)

Terminându și critica metodei, ne rămâne a aruncă o privire asupra celor spuse până acuma și a trage consecvențele periculoase a sistemului lui Buckle atât pentru știința istoriei, cât și in deosebi pentru țara noastră prin aplicarea atât teoretică cât și practică la starea in care ne aflămu.

Buckle pune ăntei principiul, că afară din Europa omul e supusu naturei, eară in Europa, natura omului; după aceea dându o o importanță mai exclusivă nutrimentului, elu

intoarce principiul seu astfelu că s'ar pute formulă: țerele in care nutrimentul e ușor de căpătat sunt incapabile de progresu, și contrarul. Concluziunea pentru țara noastră, in care popușoiul e nutrirea principală, stă foarte aproape. Amu demonstratu toată falsitatea acestui principiu și deci falsitatea unei asemenea civilizațiuni.*) Trecându apoi la civilizațiunea Europei, Buckle ne spune că singurul elementu progresivu e știința, că numai de la ea atărnă totu binele, toată fericirea unui poporu. Până unde și in ce sensu aceasta e fals, amu arătat'o in destul. Resultatul eră, că progresul e datoritu naturei însăși a sufletului omenescu, că acestu progresu se manifestează sub mai multe forme de viață, independente unele de altele, dară in o neconținută influență mutuală, și că una din aceste forme, din aceste simptome de manifestare a progresului este știința. In timpul nostru direcțiunea principală a spiritului pare a fi acea științifică; de aceea trebuie să urmămu spiritului timpului și să cultivămu știința; dară să ne păzimu de a consideră toate celelalte elemente de viață ca ceva secundar și fără adevărată importanță. Literatura, artele, limba, drepturile etc. sunt elementele vieței naționale; de la cultura și

*) Afară de rațiunile științifice prin care amu respinsu teoria influenței naturei, amu citatu mai multe fapte in contră-i, și in privirea creșterii populațiunei din cauza mănăreii, tocmai casul nostru, unde, cu toată nutrirea cu popușoiu, populațiunea e rară. De când amu scrisu acele de mai sus, amu avutu ocasiunea a cunoasce *știința socială* de [Corey] celebrul economistu americanu, care nimicesce cu totul teoria lu Mathus a populațiunei care poate fi considerată ca mama teoriei lui Buckle. Din Carey putemu să ne incredințămu până la evidență că nenorocirea Irlandei nu e datorită cartoafelor, ci politiceii dușmănesce și egoistice pe care Anglia a urmat'o cu toate țerele ce au venit in contactu cu dënşa. (*Carey Sociawissenschaft* Cap. 12, 13 și 41).

progresul lor atărnă formarea și întărirea individualităților naționale, pe când știința și alte interese comune omenesci tindu ale șterge. Ștergerea deosebirilor, a individualităților ar fi ănsă moartea progresului, căci spiritele identice nu mai au nevoie de schimbarea ideii și simțimentele, mișcarea acestora inghiață și viața cu dănsa. Unu tristu și mare esemplu e China, unde individualitatea pare a fi ștearsă până de pe fețele oamenilor: Deci dacă noi Românii până acuma nu amu produsu știință, și dacă mișcarea spiritului la noi e cu deosebire literară, aceasta nu trebuie să ne discorageze creșendu că mișcarea e falsă sau fără folosu. Limba noastră nefindu încă ajunsă la gradul necesaru de abstracțiune pentru producerea științifică, mișcarea spiritului se face cu deosebire in fantasiu. Această mișcare ănsă unită cu altele ridică conștiința naționalității și ne dă putere pentru lucrare mai departe. Apoi după cum amu arătatu, progresul consistă între altele și in *mișcarea ideilor* înțelegendu sub ele nu numai „cunoștința legilor fenomenelor.“ Locul de idei respăndesce lumina, viața in sufletu și de aici in faptu, cu cât circulațiunea ideilor și a mișcărilor omenesci e mai mare, cu atăta civilizațiunea grăbesce pasul seu. Dară in respăndirea luminilor in poporu, literatura, artele, dreptul au o influență mult mai mare decât știința. Știința e intr'adevărul destinată numai pentru capetele teoretice, și deci *ca atare* nu are nici o importanță pentru marea majoritate a oamenilor „a căror capite sunt destinate esențial pentru viața practică.*)“ Partea cea importantă, cea naltă a științei, izvorul de unde

decurgu avantajele practice de care singure se bucură mulțimea, rămăne inchisu pentru ea; cei mai mulți oameni mergu cu drumul de feru fără a ave macar conștiința ideilor mărețe ce-i servescu de basă. Acelu complexu de cauze și de efecte care constituie știința e unu tesauru a cărui posesiune cere sacrificiul vieții întregi pe lângă o aptitudine deosebită a spiritului. Știința are dar asupra mulțimei o influență indirectă, și anume asupra buneii stări materiale a ei. Ne se acoardă ușor că aceasta nu poate să înalțe spiritul, eară pe de altă parte cunoștința legilor fenomenelor nu poate s'o facă nici atăta. E ușor de recunoscutu acuma că aceasta nu e de ajunsu pentru progresu: pentru ca și spiritul mulțimei să se înalțe, trebuie ca și in elu să se petreacă jocul de idei ce întreține viața interioară, precum mișcarea liberă și variată întreține și favoresce cea esterioră; trebuie ca și in masa spiritelor să fulgere uneori acele gândiri mărețe, reflexe a nesfârșitului in sufletul omenescu, care-lu înalță in propria sa gândire, și depărtându-lu din ce in ce de natură fără de cunoștință, ilu înalță pe treapta civilizațiunei, adăncindu in sufletul seu cunoștința existenței sale. *Această desvoltare a omului întregu ne pare țelul progresului omenescu*, măsura civilizațiunei nnuu timpu — eară nu dominarea naturei. La aceasta ănsă contribue toate acele ramuri de activitate ce le desvoaltă sufletul omenescu, și asupra cărora Buckle aruncă numai o ochire desprețuitoare, sau le ie in considerațiune numai intru cât ajută progresul științei. In aceasta vedemu noi, pe lângă marea importanță a mănținerii și întăririi individualității pentru progresul ge-

*) Schopenhauer.

neralu, valoarea literaturii, a poeziei, a artelor, a dreptului, a religiunii. *) Răspândirea literaturii, a poeziei (mai cu samă teatrul) sunt elemente de căpitanie în cultura unui popor; dară adevărata lui educație stă în exercitarea dreptului după tendințele spiritului său; aceasta însă nu se învață nici în cărți, nici în școli, ci e o învățatură practică a căreia școală este exercițiul ca a soldatului sub armă, și această învățatură o capătă un popor foarte cu înțelul. În libera exercitare a dreptului, în guvernarea autonomă stă mărirea poporului Englezu, și cu dreaptă mândrie vorbește Buckle de densa; numai să nu ne spună apoi că totu binele, toată fericirea atârână numai și numai de la știință; să nu credem cu densul că „știința și libertatea stau în strinsă legătură.“ **) Elu singuru se combate în desul arătându-ne esemplul Franciei unde este multă știință, puțină libertate, și noi i-amu mai cită pe Romani, la care libertatea eră mare și știința mică. Deci *libera exercitare a dreptului să fie primul țelu a celui ce vra să ridice spiritul mulțimei.*

De asemenea să nu credem că superstițiunea este inamicu de moarte a progresului. Aceasta e adevărat numai acolo unde superstițiunea este exploatată de o clasă; altmintrele, ea este ceva cu totul natural la unu popor, precum e natural spiritul copilărescu la unu copilu. Ea dispăre cu înțelul dinaintea științei, fără rezistență, în-

dată ce nu mai poate domni cu ea împreună în spiritu. Alungarea ei trebuie lăsată timpului; dară să nu facem propagandă în contra ei ca în contra „ciumei“ spiritul omenescu. Aceste le spunem nu în privirea credinței în vârcolacii care mănâncă Luna și altele de aceste, ci în privirea părții intelectuale a religiunii. Să nu ne grăbim deci a alungă credințele religioase din sufletul unui popor, înainte ca unu altu elementu să le poată înlocui. Când știința vine de umple sufletul înlocuindu credința, atunci este unu altu elementu care înalță spiritul și mănține în elu știința ca echilibru; când numai credința e struncinată fără ca nimicu să se pună în locu-i, atunci e anarhia intelectuală, și anarhia intelectuală e basa celei morale și celei politice. Amu văduțu însă că știința adevărată, acea care e demnă să înlocuiască credințele religioase, nu e dată fiecărui să și-o apropieze. Din toate aceste rezultă că trebuie să ne ferim cu totul de a atinge întrebările religioase*), să nu facem propagandă în contra credințelor religioase. Numai atunci aceasta ar fi necesar, când o clasă de oameni ar exploată superstițiunea unu popor pentru a se opune progresului și cercetării adevărului. Dară ne se va răspunde că adevărul trebuie răspânditu fără altă rațiune decât fiindu că e adevărul. La aceasta amintim numai că ar trebui mai înainte să punem adevărul

*) Dar religiunea nu are a face cu individualitatea națională. — Asupra importanței individualităților naționale pentru progresul omenirii și fericirea omului, și asupra acelei a culturii naționale pentru mănținerea individualității, vezi *Cultura națională în Conv. Lit. An. II. No. 17.*

**) B. I. 2. p. 93.

*) Acesta nu vra să dică că ele nu trebuie supuse cercetării științifice. Știința are dreptul de a se ocupa de ori ce. Dară credințele religioase se potu sguđu și prin risu și sarcasmu, prin arătarea inconsecuențelor ce conțin, și aceasta în discursuri publice sau în scrieri de ocaziune, din care partea științifică, și câtă mai e, sau nu e înțeleasă sau e uitată în curențu, rămânindu numai elementul indoelei în sufletul omului.

in locu. Sistemele metafisice care vinu de inlocuescu religiunea (metafisica poporului) sunt incercări spre adevăru, dară nu adevărul însuși. Âncă, dacă aceste sisteme aru putè pètrunde in sufletul poporului, ele aru inlocui cu dreptu religiunea; aceasta ânsè e cu neputință, din causă că sistemele metafisice sunt culmea sciinței, prin urmare numai foarte puține spirite voru fi in stare a le pètrunde. De aice resultă unu mare rēu de care trebuie să ne ferimu: cređendu că luptămu pentru adevăru ne grăbimu a comunica mulțimei invēțături care trecu peste preceperea ei; din aceste numai partea negativă pètrunde in sufletu, dărămându ceeaa ce găsescce in elu; partea pozitivă, credința nouă remăne in afară. Sau să invēțămu pe poporu filosofia lui Kant și Schopenhauer, sau să nu ne atingemu de credințele lui, care pentru elu sunt tot atât de adevărate ca și pentru noi principiile numitei filosofii. Să nu credemu ânsè că aceste credinți sunt „ciuma“ spiritului omenescu, inimicul de moarte a sciinței, și că amu făcutu unu mare serviciu civilizațiunei când am reușitu măcar ale clătină. Dacă ele nu voru fi exploatate de o clasă*) atunci nu se voru opune nici experimentelor sciințelor naturale nici cercetărilor geologice, ci ele se voru șterge cu incetul din sufletul omenescu și numai in măsură cum unu altu elementu le v'a inlocui.

Atăta despre consecuențele principiului lui Buckle, că singurul elementu progresivu e sciința.

*) Unu pericolu specialu la noi este comunitatea de religiune cu Rusia. Dară acestu pericolu nu e mare astăzi unde simțimēntul naționalității e mai puternicu decât atracțiunea religioasă.

Dacă amu admite acuma cu Buckle că elementul moralu e indiferentu pentru civilizațiune, atunci aceasta nu ar avè nici unu locu in cercetarea istorică. Dară amu arătatu mai sus că este unu progresu moralu, și deci una din problemele principale a sciinței istoriei va fi de a-lu urmări neconținutu, pentru a vedè pedicile ce i se opunu (direcțiunile false intelectuale) și a găsi mijloacele de a le indepărtă.

Căt despre metoada ce o recomandă Buckle pentru studiul istoriei, dacă am admite-o apoi rezultatul ar fi că amu părăsi cercetarea istorică. In locu de a căută să înțelegemu prin ce serie de transformări a trecutu o formă de activitate a sufletului omenescu pentru a ajunge la ceea ce este in prezentu, și din cunoscința legilor după care s'au făcutu acele transformări să putemu intrevide transformările viitoare, — noi amu culege fapte ce ne aru părè analoage din diverse timpuri și locuri, rupēndu-le de pe bazele existenței lor, și le-amu atribui unor fantome de legi inchipuite și fără nici o existență reală. Legile fenomenelor naturei potu fi aflate astfelu pentrucă fenomenele naturei sunt esențial aceleași in ori ce timpuri și locuri — dară niciodată legile fenomenelor spiritului, pentrucă aceste sunt esențialu diferite după timpuri și locuri. Apoi dacă amu admite metoda lui Buckle ar mai resultă, că dintre miile de fapte pe care lumea le produce pe fiecare momentu, amu crede că cele esențiale, cele care conținu adevărutul materialu istoricu, sunt acele ce se potu trece in tabelele statistice: crimele, căsătoriile, morțile, nascerile, etc. eară nu filosofia lui Kant, sau poesia lui Goethe. Când

apoi unu istoricu ar vroî să scrie istoria civilizaȚiunii, credemu că ar avè încă mult mai mare dreptu a se tângui că trebue să fie „și petraru și architectu“ decât Buckle, care se plânge că istoricii de până acuma au însemnatu tocmai faptele acele de mai puțină importanță, bătăliile, asediurile, etc. Statistica conține uumai unu scheletu de cifre, pe când povestirea bătăliilor conține măcar o picătură de viață in ele. *)— Admiterea teoriei lui Buckle la noi, ar avè de urmare că amu dă o atențiune exclusivă adunării faptelor statistice, pe când amu consideră ca ceva de prisosu adunarea poeziilor și a basmelor populare, care ănsă este materialul de căpitanie pentru cunoștința sufletului poporului nostru. Amu veldutu ănsă mai sus ce rolu joacă in istorie cunoștința acestui elementu; psihologia popoarelor e basa istoriei.

Din cercetatea de până acuma s'ar putè crede că valoarea opului lui Buckle e mai nulă. Nimicu nu ar fi mai fals:

Buckle e unu spiritu de o mare putere, cu o întindere de cunoștințe cum rar se întâlnescu in capulu unui omu, și cu o privire justă in realitatea lucrurilor; dară toate aceste însușiri minunate sunt paralizate prin o filosofie slabă, prin o lipsă totală de cunoștință a sufletului omnescu, și prin o tendință de a introduce in istorie o logică, unu sistemu cu totul simplu. Ori și unde spiritul lui Buckle privesce faptele omnesci di-

rect, și nu prin prisma falsă a sistemului său, înțelegerea și esplicarea lor e (dreaptă, și avemu modele de pagine istorice cum puține s'au scrisu până acuma. Dară elu ține cu putere de feru la principiile sistemului său, și le repetă neconținutu cu sau fără cale, vroindu numai decātu să înșire sub ele esplicarea faptelor istorice. De aice decurgu nenumeratele lui contrașiceri, din care amu arătatu pe cele mai importante. Se'nțelege ușor că despărțirea sistemului său de esplicarea faptelor nu e deplină; multe fapte istorice sunt esplicate din principiile sistemului său, in locu de a fi esplicate prin causele lor naturale; altele nu se potriveau de locu, și sunt lăsate la oparte (civilizaȚiunea Chinei, nimicirea sclăviei,) altele in fine esplicate fals (inquișițiunea;) și din toate aceste rezultă că chiar partea istorică a opului lui Buckle perde mult din valoarea ei. — Dară opul acesta are altă valoare, și aceasta e nemăsurată: aceasta consistă in *impulsul ce l'a datu cartea lui Buckle pentru o cercetare sciințifică a istoriei*. Amu arătatu mai sus că Buckle e consideratu cu nedreptul ca fondatorul sciinței istoriei și că adevăratul fundatoru al ei este Auguste Comte. Dară cu toate că opul lui Comte conține mult mai mari rezultate pentru sciință decât opul lui Buckle, *a căruia parte sistematică este cu totul greșită*, efectul cărții lui Comte fu foarte slabu și nu dădu impulsul intelectualu care urmă aparițiunei cărții lui Buckle. Causa e că cercetarea lui Comte face parte integrantă din unu sistemu întregu a cunoștințelor omnesci a căruia înțelegere grea a impedecatu respândirea. Apoi istoria e aice numai o parte din unu întregu mai

*) Adevăratul materialu istoricu nu constă nici in una nici in, alta, de și ămbele presiuntă mari ajutoare istoricului. Materialul istoricu ce trebue adunatu, faptele adevărat importante sunt cele ale sufletului poporului (organu pentru adunarea unui asemenea materialu este *Zeitschrift für Völkerpsychologie*), dară și mișcările corpului seu, și in acestu sensu au bătăliile, asediurile mare importanță.

mare; deci atragea atențiunea numai indirect; în fine timpurile în care apărură cartea lui Comte nu erau caracterizate prin un interesu atât de mare pentru știință ca acele în care ne aflăm acum. Cartea lui Buckle mai populară și îndreptată numai asupra istoriei, apoi apărută la timpul și prezentându o tratare a istoriei în felul cum o cere timpul, avu în curându un succesu, care pre curându împinse pe oameni a conchide de la aceasta la valoarea ei intrinsecă. Nu va trece însă multu timp, și partea sistematică a opului lui Buckle, partea tocmai prin care unu productu științificu căpătă o valoare vecinică, va fi uitată.*) El de însemnatu în astă privire că opul lui Buckle care au atrasu spiritul omenescu în acestu câmpu al cercetării, nu au avutu până astăzi nici unu successoru în sensul său. Istoriile civilizațiunii ce s'au scrisu în urma impulsului datu de elu**) sunt toate în contra ideilor sale (indirect). De aice se poate recunoasce natura valorii opului lui Buckle.

Buckle însuși, prin opul său demonstră puterea cu care înconjurimea influențează asupra spiritului unui individ; și de aceea pentru a înțelege pe Buckle definitiv ar trebui să studiamu spiritul actualu Englezu, dar aceasta ne ar duce pre departe. Câte-va

*) Că acesta e unu fenomenu care se produce din timpu, în timpu, n'avemu nevoie a o spune. Amintimu d. e. ce eră filosofia lui Hegel sunt acumă câți-va ani, și ce este astăzi.. pe când Plato și Aristoteles voru rămâne cât lumea.

**) *Lecky, Draper* (a căror scurtă analiză urmează) *Otto Henne Am Rhyn* (puțin importanțu și alții în care ideea științei istorice devine o monstruositate.— În fine *Istoria psihologică* a lui *Lazarus* și *Steinthal* a căreia organu e *Zeitschrift für Völkerpsychologie* de la 1860 înainte). Opul lui Buckle apărură mai întâi în 1859.

fapte cunoscute voru fi de ajunsu pentru a recunoasce cum spiritul lui Buckle e cu totul Englezu, când elu ar fi trebuitu să fie numai Europeanu pentru a înțelege și a espune civilizațiunea Europei. — În mijlocul unei societăți în care dezvoltarea materială predominesce, eră natural că Buckle să vadă măsura civilizațiunii în progresul materialu. Făcându parte din unu spiritu care îndreptează și știința mai mult spre scopurile materiale, practice, elu vede singurul misteru a civilizațiunii în acea știință care ne duce măcar indirect la dominarea naturei; elu desprețuesce metafisica și producțiunea frumosului în o țară unde metafisica nu a strălucit niciodată, unde nici o artă nu s'a dezvoltatu, unde chiar poesia, de și produsă de Shakespeare, de unu Byron sau de unu Schilley, a fostu considerată de poporu mai mult ca obiectu de petrecere, și nu a fostu unu motoru puternicu pentru mișcarea ideilor și a simțimentelor.*) *Această dezvoltare necompletă a spiritului Englezu este mai cu samă urmarea izolării sale de mișcarea civilizațiunii continentului*, astfelu că după cum au arătat mai sus, vedemu că izolarea unei țări de influențe esteriore nu este unu avantaju, ci unu rău. Din punctul nostru de vedere, pentru care civilizațiunea consistă în dezvoltarea armoniei a omului întregu nu putemu deci sub civilizațiunea Angliei drept

*) Aceste le spune *John Stuart Mill* în *Rectoratsrede* (cit. mai sus), unde găsim o frumoasă mărturisire a defectelor spiritului Englezu, făcută de omul celu mai eminentu al Angliei. — Pentru a judecă starea actuală a Angliei, până intrucât mersul civilizațiunii sale e unu progresu în binele și fericirea poporului e importanțu *Carey Socialwissenschaft* și *Les associations ouvrières en Angleterre*. Resultatul nu ese de locu în favoarea Angliei.

cea mai normală, după cum o face Buckle. Elu spune că unde influențele străine au fostu mai slabe acolo avemu avantagiul de a avè a face cu fapte a căror cause sunt interioare, deci relațiunea între cauză și efektu e mai ușor de aflatu. Aceasta e adevărat, dar nu vra să ȃică că e semnul unei civilizațiuni normale. Și Chină, și Roma a fostu lipsite de influențe esteriore, oare pentru aceasta putemu luă civilizațiunile lor drept cele mai normale? de sigur nu. Caracterul esențialu al civilizațiunei Europei e tocmai frecarea, influența mutuală a diverselor elemente ce conține și care sunt mănținute împreună prin legături mari ce se întindu asupra lor. Anglia, care a statu mai la o parte, are o civilizațiune care nu poate fi considerată ca modelul ce trebuie studiatu pentru a înțelege pe acea a Europei. — Dară această civilizațiune Engleză ne presintă și însușiri neprețuite și pe aceste le regăsimu în Buckle, adesa în contradicere cu sistemul său. În învățături ca acele că unu poporu poate fi adusu în nenorocire prin faptele altora, dară că injositu nu poate fi decât prin sine însuși*)“ că „adeverata cultură a poporului nu se capătă nici în cărți, nici în școli, ci în deprinderea de a luptă singuru cu greutățile vieței, învățându-se astfelu la stăpânirea pe sine, la conștiința valorii sale și la guvernarea autonomă**)“ — că istoria trebuie să ne arăte ce a gânditu și a simțitu întregul poporu, eară nu numai capetele încoronate — în asemenea învățături frumoase, simțimu că ne vorbește, nu unu singuru omu,

ci unu poporu întregu în toată conștiința valorii sale; de aceea când Buckle vorbește, de libertate, acestu nume recapătă totu farmecul său, cugetul ne se înalță și voința ne se întărește, pentru că simțimu realitatea din dosul vorbelor lui, eară nu strigătele demagogiei. Prin cartea lui Buckle ne se arată unde trebuie căutată istoria, și *ce cunoscințe trebuie să posedă acelu ce îndrăsnesc a pētrunde în șirul faptelor omenești**). Cum amu mai spus'o, să nu credemu că istoria politică a unui poporu e fără importanță, dar eară să nu socotimu că scimu totul când ne s'au descrisu bătăliile unui Domnu, caracterul său și monumentele ce a ziditu.

Importanța opului lui Buckle constă dar în impulsul ce a datu și dă spiritului spre unu studiu sănătosu a istoriei, dar legile dezvoltării pe care elu crede că le-a descoperitu sunt greșite; toată partea sistematică a opului său e științific nulă.

Fiind ănsă că o carte esercită mare influență tocmai prin principiile sale care rămănu în memorie, pe când detaliurile se ștergu, de aceea cartea lui Buckle poate deveni periculoasă, prin o încredere și o supunere oarbă la cele ce conține. Pentru a avè din cetirea ei unu adevăratu profitu, trebuie pe lângă atențiunea cea mare ce trebuie dată unui cuprinsu atâtu de întinsu și de bogatu, încă o silință constantă de a deosebi adevărul de de eroare. Pentru aceasta e neapărat necesar unu studiu a opurilor a căror scurtă analiză urmează.

*) B. II. p. 129.

**) B. I. 2. p. 112 și 113. Aceasta e în contradicere directă cu sistemul său.

*) Aceasta ar trebui să și-o însemne toți acei ce vrau să se ocupe cu istoria noastră. Cunoscința materialului istoricu nu e nici de unu folosu dacă nu scimu cum să-lu întrebuițăm. Înainte de a studiă istoria unui poporu trebuie să *învățăm cum s'o studiăm*.

Înainte de a sfârși, mai amintim că opul lui Buckle conține și unu frumosu Țesemplu moralu care-lu încunjură cu o vecinică aureolă. Buckle a muritu în urma siliințelor sale nemăsurate, ca unu martiru al sciinței căreia elu consacrase întreaga-i esistență și sacrificase totu ce în lume atrage sufletul omenescu. Plinu de sfânta iubire a sciinței, elu umblă dupe adevăru; că nu l'a nimeritu în totu, aceasta nu micșurează valoarea faptei sale, și respłata Ței este dată în marele impulsu ce a datu geniului omenescu pentru cunoscință mai adăncă a însuși naturrei sale.

III.

Guizot, Lecky, Draper.

Nu avem aice de criticatu sistemele acestor autori, ci numai de espusu în puține cuvinte esența opurilor lor și a le face astfelu cunoscute lectorilor care se interesează pentru studiile istorice, și cu deosebire cetitorilor lui Buckle.

Guizot. CivilizaȚiunea constă după Guizot în dezvoltarea individului pe de o parte, a societăȚii pe de alta; cu cât dezvoltarea omului în sine și în raporturile sale cu semenii Ței e mai mare, și cu cât echilibrul între aceste două dezvoltări e mai bine ținutu, astfelu că nici individul să nu meargă înaintea societăȚii, nici societatea să nu domine spiritul individualu, cu atăta civilizaȚiunea e mai naintată. După această caracteristică a civilizaȚiunii, elu constată că civilizaȚiunea Europeană presintă o unitate în caracterul ei, cu toate deosebirile de timpuri și de locuri, dară că diversele trăsături ale fisionomiei sale sunt reprezentate de diversele popoare; deci

studiul civilizaȚiunii Europene nu poate fi făcutu în modu complectu decât considerând'o în întregul ei; dară fiindcă aceasta e o problemă pe care cu anevoie ar rezolv-o unu singuru omu, trebuie studiată civilizaȚiunea unui poporu, a celui care corespunde mai bine caracterului civilizaȚiunii Europene. Acestu șiru de idee se află și în Buckle, dară pe când Buckle ia drept civilizaȚiune normală pe cea a Angliei, Guizot ia pe cea a Franciei, ambii Țnsă din raȚiuni curat sciințifice. În Franția dezvoltarea omului și a cea a societăȚii au mersu împreună, ideile au trecut în fapte și faptele în idei mult mai răpede decât în oricare altă țară. „Nu este te mai nici o idee mare nici unu mare principiu de civilizaȚiune care, pentru a se răspândi peste totu locul, să nu fi trecut Țntă prin Franția.*)“ Guizot studiază dar civilizaȚiunea Europei în cea a Franciei. Dar mai înainte, ca într'o introduȚiune, elu trece răpede cu privirea peste dezvoltarea Europei de la căderea imperiului Romanu până în timpurile din urmă, avându mai cu samă ochirea aȚintită asupra *dezvoltării societăȚii*. După aceea reie cu deamăntul studiul civilizaȚiunii Franciei, dându o atenȚiune deosebită *dezvoltării individului*. Principiul fundamentalu al lui Guizot e de a nu umblă după unu sistemu. „Rien ne fausse plus l'histoire que la logique“ Țice elu, cu dreptu. Guizot nu tinde direct la descoperirea legilor dezvoltării; elu privesce faptele omenirea așa cum sunt, caută a pētrunde în adăncimea

*) *Civil. en France* I. p. 21, și *Civil. en Europe* p. 5. Buckle însuși recunoasce această „... dass es die englische Literatur war welche die Lehren der politischen Freiheit erst Frankreich und durch Frankreich dem übrigen Europa gab.“ (I. 2. p. 205).

lor, a înțelege legătura lor, și are totdeauna privirea mare, întinsă asupra faptelor generale prin care Europa a ajunsu la starea în care se află astăzi. Scopul istoriei civilizațiunii, care nu e altă ceva decât unu „resumatu al tuturor istoriilor, considerate în legătura lor“ este „de a descoperi adevărul, de a-lu realiza în afară, în faptele esteriore în profitul societății, de a-lu preface în lăuntrul nostru în credințe proprii de a ne inspira neinteresarea și energia morală care sunt puterea și demnitatea omului în astă lume.*)“ Vedemu dară că țelul lui Guizot nu este simpla espunere a faptelor. De vreme ce spune că adevărul ce-lu vomu descoperi trebuie realizatu în fapte, urmează că elu admite că în mersul omenirii este o cale adevărată pe care trebuie să căutăm a o descoperi din studiul trecutului, și după care trebuie să ne îndreptăm în viitoru. Prin tratarea însăși a istoriei, Guizot merge spre acestu țelu; căutându legătura interioară a faptelor mari, elu deschide drumul spre descoperirea legilor desvoltării, astfelu că după cum amu spus'o istoria civilizațiunii de Guizot e unu punctu de trecere între istoria pragmatică și cea științifică.

Lecky. Pe când Guizot cercetează civilizațiunea Europei de la originea ei, de la căderea imperiului Romanu, Lecky se mărginesce a studiă desvoltarea spiritului Europei de la începutul reacțiunii în contra tutelei bisericesci. Elu începe priu a espune marea deosebire dintre teologu și istoricu. Teologul studiază credințele în sine pentru valoarea lor respectivă; elu umblă să convingă prin argumente despre adevărul cutărei cre-

dințe sau falsitatea cutărei alteia. Istoricul, observându faptul că credințele se schimbă—că multe lucruri ce se credeau altă dată în modu absolutu, astăzi paru ridicule, și că din contra astăzi se credu lucruri care altă dată ar fi părutu cu neputință — nu cercetează până intrucât uncele sau altele sunt adevărate, ci se ocupă de a află cauzele pentru care o credință a peritu și alta s'a pusu în locul ei. Elu nu cercetează valoarea argumentelor logice ce fiecare credință ne presintă pentru a se susține, ci dispozițiunea spiritelor de a le primi sau de a le respinge și cauzele care schimbă această dispozițiune. Treaba istoricului e cu atât mai importantă cu cât, după cum Lecky ne-o demonstrează foarte bine, oamenii nu adoptă cutare sau cutare opiniune, din cauză că au fostu convinși de adevărul uneia sau a celeilalte prin argumente, ci din cauza dispozițiunii de spirit pe care opiniunile privite de la incunjurime prin contactu sau educațiune, patimile și inclinațiunile, o producu în sufletul fie-căruia. Pentru opiniunile care se potrivescu cu starea spiritului nostru argumentele cele mai slabe sunt convingătoare; pentru cele opuse, chiar argumentele cele mai puternice nu sunt nici de unu folosu.

Istoria civilizațiunii, cum o ie Lecky, adică istoria liberării minței omenesci de sub tutela teologică, este deci o istorie a diverselor influențe care au produsu „direcțiunea spiritului și modul de raționare“ care de vr'o trei secole pređomnesce în Europa. „Această măsură a credinței, această colorare și direcțiune a gândirii, care este arbitru supremu asupra opiniunilor perioadelor succesive, nu se produce prin influențele ce se nascu nu-

*) *Civil. en Europe* p. 10. *Civil. en France* I. p. 30.

mai din *unul* din câmpurile activității spiritului, ci din intrunirea tuturor influențelor intelectuale și chiar a tendințelor sociale ale timpului. “ *) Cum își propune Lecky a trata această istorie a transformării spiritului European nu o putem spune mai bine decât raportându-cuvintele lui: „Înainte de a termina această introducere, ține elu, imi rămâne încă de spus metoda pe care am urmat-o în espunerea influenței spiritului raționalisticu asupra opiniunilor. Mai înainte am cercetat istoria și cauzele slăbirei credinței în lucruri miraculoase, care este unul din produsele cele mai vederate ale civilizațiunei. Dară această mișcare nu poate fi considerată numai în sine însăși; căci predispunerea pentru credință în minuni se nasce și este esplicabilă numai din oare-care idei despre natura ființei supreme și despre influența ei asupra mersului lucrurilor, care idei insoțescu în totdeauna celu înainteiu studiu al desvoltării intelectuale, care se poate numi studiu antropomorfisticu. Caracterul acestuia se poate recunoasce mai cu samă din istoria artei, care eră în acelu timpu espresiunea cea mai potrivită a ideilor religioase, pe când istoria influenței sciințelor naturale asupra primelor noastre idei despre sistemul lumii ne dă esplicarea decadentei lui. În legătură cu mișcarea intelectuală avem de lătu în considerațiune o mișcare morală ce o insoți, și care avu de efectu de a micșura influența friciei ca motivu al datoriei, de a nimici importanța covirșitoare a învățăturilor dogmatice și de a introduce supremația consciinței mo-

rale. Acestu progresu conține în sine multe urmări importante; cea mai însemnată din toate este însă scăderea persecuțiunei, care, după cum am căutat să demonstrezu, e legată numai decât de o schimbare a noțiunilor teologice. În fine am căutat să adun noue probe pentru influența spiritului raționalisticu asupra intinsului câmpu al politice și al industriei. Mai înainte am arătat cum toate ramurile vieții politice luare unu caracteru lumescu, cum progresul democrației influență asupra tendințelor teologice și cum fū influențatu de ele, și cum tendințele politice contribuie la formarea unoru moduri de gândire care influențare asupra întregului cercu al opiniunilor noastre. Al doile, am descris originea spiritului industrialu în Europa, lovirele sale cu biserica, adăncele schimbări morale și intelectuale ce produse, și tendința mării sciinți a economiei politice, care este espresiunea sa. *) “

Ceea ce caracterizează opul lui Lecky ca și pe acelu al lui Guizot este considerarea întregii activități a spiritului omenescu și aprețuirea valoarei fiecărui elementu de cultură, eară nu subordinarea tuturor unui singuru din ele, cum o face Buckle. Lecky recunoasce apoi toată importanța mișcărilor sociale, a raporturilor de putere și de voință ce se stabilescu între oameni pe lângă raporturile morale și intelectuale; dară aceste mișcări sunt studiate de Lecky mai mult în privirea influenței lor asupra spiritului—după principiul cărței sale—decât în privirea efectului lor asupra aspectului exterioru al societății. În Guizot din contra, chiar studiu o-mului interioru, studiu desvoltării spiritului

*) *Lecky* I p XVII. Aice se vede că Lecky combate indirect pe Buckle care ține că spiritul unui timpu nu e altu ceva decât sciința acelu timpu.

*) *Lecky* I p XXVII.

seu e făcutu mai mult din punctul de vedere al societății, a raporturilor morale, sociale și politice care regulează viața oamenilor împreună. Aceste două opuri par a se complectă unul pe altul deși pornesc din puncturi de vedere cu totul diferite.

Draper. — „Omul este tipul primitiv al societății. Desvoltarea individuală este tipul acelei sociale.“ Acesta e principiul fundamentalu a lui Draper. Progresul socialu stă sub dominarea unor legi naturale, intocmai ca și desvoltarea corporală. Istoria cum o înțelege Draper e unu complementu necesaru al fiziologiei. *) Pe când aceasta studiază legile desvoltării individuale, istoria trebuie să ne desvălească aceleași legi în privirea națiunilor. Progresul intelectualu al Europei stă în armonie cu legile fiziologice ale desvoltării. Aceasta e tema ce caută să ne demonstre autorul.

Toate fenomenele naturei stau sub dominarea unor legi nestrămutate, de la mișcările corpurilor ceresci până la desvoltarea societăților. Chiar individul, deși crede, în privirea lui restrinsă, că tot ce face e produsul voinței și al libertății sale, totuși vine în lume și dispăre din ea fără voea lui, și chiar în decursul vieții sale e dusu înainte de unu fluviu puternicu, care-lu depune, adesa în contra silinților sale, la unu țermu destinatu de mai înainte. — Dară dacă legile sunt nestrămutate, formele se schimbă neconținutu. Scoarța pământului se înalță în unele locuri și se pleacă în josu în altele, riurile mănuăncă malurile lor și își schimbă cursul,

imbrăcăminte globului variază după anotimpuri și după perioade îndelungate se schimbă cu totul, forme de animale se succedă pe rând pe suprafața globului: peste totu locul o schimbare neconținută, peste totu locul acțiunea acelorași legi. Forma unei ființi organice atărnă de la mijlocul în care se află, dacă se schimbă mijlocul, se schimbă numai decât și forma. Astfeliu schimbându-se pe pământu condițiunile vieții, apar pe rând pământele, animalele, omul. Forma organică a acestuia se modifică după climă; de aici deosebirea între rase, națiuni și popoare. Dacă unu poporu își schimbă locuința trebuie ca și organizațiunea corpului scu și mai cu samă titva și crierii să se pună în armonie cu noile condițiuni de ecistență. Civilizațiunea Europei conține multe elemente variate în sine pentru că presintă o mare varietate în condițiunile naturale de ecistență, aici e ănsă secretul mărireii sale. Invasiunea barbarilor își are ultima cauză în marea mișcare a scoartei pământului prin care Europa și Asia fură cu incetul înălțate peste nivela lor primitivă. — Apoi națiunile ca și indiviții se nascu, se desvoltă și moru; ele presintă în desvoltarea lor perioade analoage celor a vieții individuale. Aceste sunt 1) aceea a creșterii ușoare, 2) a cercetării 3) a credinței 4) a rațiunei 5) a decădereii. Unele națiuni, ca și unii indiviți, peru în copilăria lor, altele ajungu până la unul din stadiile enumerate, în fine altele trecu totu cursul desvoltării și tărăe adesa lungu timpu o bătrâneță obositoare. Dintre națiunile istorice India, China, Grecia, Roma și în fine Europa ne presintă o desvoltare complectă. Cu cât elementele au fost mai varii și mai nume-

*) Draper e profesoru de fiziologie la Universitatea de New-York. *Istoria desvoltării spiritului Europeanu* e complementul *Fiziologiei omului* (ed. 2-a 1858).

roase cu atâta dezvoltarea a ținutu mai mult timp și au ajuns mai departe. Esența vieții este dară schimbarea neconținută, și această schimbare se face în puterea unei legi a naturii! Deci cât de nesocotită e politica aceea ce vrea să mențină starea de lucruri existentă. Privirea omului de statu trebuie din contra să fie neconținută îndreptată asupra schimbării, pentru a prepara poporul la crizele ce însoțesc trecerea din unu stadiu în celalaltu precum trebuie preparatu individul pentru trecerea lui fără pericolu din copilărie în vîrsta tumultuasă a juneții, și de aici în perioada lipsită de iluziuni a vîrstei mai coapte. Ultima tendință a dezvoltării unui popor este o armonizare a spiritelor tuturor: acolo se oprește dezvoltarea. China au ajuns de mult la acelu uitimu stadiu care precede moartea. Europa intrându acum în perioada „rațiunii“ se apropie de elu. Din ce în ce față Europei tinde a lua același aspect: comunicațiunea cea ușoară, interesele și tendințele comune, știința ștergu din ce în ce diferențele locale. Dar viitorul Europei nu e așa de desperatu ca prezentul Chinei, pentru că Europa se înaintează spre nivelarea spiritelor prin libertatea gândirii și a lucrării și nu prin unu sistem impus de statu; apoi ea este însoțită de figura mîngăitoare a Creștinismului și nu de cea tristă a Budhismului

Aceasta e aproape șirul de idei espusu în această carte atât de originală, și a căreia citire produce o adîncă emoțiune. Nu intră în planul nostru a critica teoria espusă, totuși nu credem de prisos a atrage atențiunea cititorului asupra unui factu greu de

negatu, anume că dezvoltarea societății e tocmai foarte deosebită de cea a individului de și se face prin individ; apoi ne se pare cam greu dacă nu imposibil de aplicatu legile dezvoltării corpului individualu la cea a societății care ca atare nu e corp, ci numai spirit și prin urmare nu poate sta decît indirect sub influența unor legi fiziologice; de aceea și toată teoria stadiilor de dezvoltare prin care trece unu popor ne se pare greșită.

În seculul nostru ideea regularității merului omenirii a luat forma de *știință a istoriei*. Formulată pentru întîia oară de *Auguste Comte*, ea căpătă unu impulsu puternicu prin opul lui *Buckle* și deveni unu din cele mai importante ramuri ale științei timpurilor noastre. După *Comte* a cărui opu nu fî încă studiatu cum se cuvine, espuse *Buckle* unu sistem a legilor dezvoltării a căruia valoare științifică e însă, din nenorocire, nulă. *Guizot* după cum amu espusu-o nici nu tinde direct la știința istorică, pe cîndu *Lecky* cercetează numai o parte a dezvoltării și în rezultatele sale ne oferă unu material neprețuitu pentru știința istorică; dară opul seu însuși încă nu este această știință. *Draper* espune o teorie generală științifică a progresului omenescu. Cititorul însă se va convinge ușor din citirea opului seu că nici elu nu a nimeritu lucrul. — Deci toate aceste încercări trebuie considerate ca primele pasuri spre gigantică știință a căreia existență e încă ascunsă în viitoru, și totodată ca tesaure de adevăruri singuratece care odată voru servi de materialu științei istorice. Calea însă pe

care vomu putè ajunge la ea este aceea apucată de *Lazarus* și *Steinthal*, basată pe psihologie, și anume pe psihologia popoarelor.

A. D. Xenopol.

Observațiune: Unu rēu cu neputință de evitatu in publicarea unei lucrări ceva mai lungi in o foae periodică este trăgânarea și despărțirea silită a unui totu, in bucăți separate unele de altele prin intervaluri de timpu care, mai alesu la o lucrare științifică, tae in spiritul cetitorului tot șirul ideilor. De aceea rugămu pe cetitorul consciinciosu a nu-și formă nici o opiniune fie in bine, fie in rēu, fără a fi cetitu încă odată din inceputu lucrarea de față. — Unu complementu al lucrării acesteia este cea publicată in anul trecutu de noi in această foae, sub titlul: *Cultura Națională. Conv. Lit. An. II, No. 10—17.*

E R A T E.

- In No. 16 p. 282 col. 1 linia 4 de josu, leapădă nu.
id col. 2, Nota lin. 4 in locu de *sistemu cet. simptomu*.
id id. lin. 9 in locu de *observațiune cet. abstracțiune*.
p. 283 col. 2, lin. 4 in locu de *sufletul mare născu* cet. *sufletele mari se nascu*.
p. 284 col 1 lin. 9 de josu — *Biserica dominată invață* cet. *Biserica dominantă invăța*
p. id. col. 2, lin. 3 in locu de *critici cet. eretici*
In No. 17, p. 293 col. 1 lin. 13 — *direcțiune cet. disertațiune*
p. 296 „ 2 „ 9 — *instrucțiune cet. deducțiune*

POESII.

(Traduceri din H. Heine.)

AȘU VRA CA DURERILE MELE...

Așu vra ca durerile mele
Vărsate 'ntr'unu singuru cuventu
Să le potu aruncă la vânturi
Să le ducă etern pe pământu !

Conv. Lit. An. III, No. 18.

Să-lu poarte la tine, iubită
Cuventu de chinu și de focu
Să-lu auți in ori și ce oară
Să-lu auți in ori și ce locu.

Și pentru repaosul nopții
Când ochii abie ai inchisu
Elu are să te urmeze
Și pân'in adâncul teu visu.

ȘI DE-ARU CUNOASCE . . .

Și de-aru cunoasce florile toate
Cât al meu sufletu a pătitu,
Cu mine-ar plânge ele 'ntristate
S'aline chinul nemărginitu !

De-aru află blânda privighitoare
Cât a fostu chinul mare și greu
Ar șopti blândă dulce cântare
Ca să console sufletul meu.

Și de-ar cunoasce a mea durere
Stelele mândre, aru fi venitu
Din ceru să-mi dee o mângăere,
S'aline-unu sufletu de doru muncitu.

Dar cine poate ceva să scie?
Una cunoasce durerea-mi grea
Ș'acea cu mâna ei de cruție !
A ruptu ea in sa-și inima mea.

PENTRU CE ROSA . . .

Pentru ce rosa a'ngălbinitu
Spune-mi drăguță, cum s'a făcutu?
De ce pe câmpul cel inverșitu
Stă toporașul așa de muta?

Și ciocărlia de ce-a cântatu
Așa de aspru și durerosu?
De ce din floare s'a aventatu
Un mirosu mucedu și veninosu?

Și acele stele soare trist a lucitu,
Rațele sale palide sunt,
De ce pământul s'a inegritu
Și este rece ca un mormentu?

De ce eu sufăru d'urere grea?
De ce sunt singuru așa măhnitu?
O spune-mi dragă, iubita mea,
De ce pe mine m'ai părășitu?

DEODATĂ EU . . .

Deodată eu am desperatu
C'am să le potu rabdă,
Ș'in fine toate le-am rabdatu
Dar cum? nu m'ntrebă.

IN VISU AM PLĂNSU . . .

In visu am plănsu, iubită,
Visam că ai muritu,

Eu m'am trezitu și lacrimi
Varsam necontentitu.

In visu am plănsu, iubită
Visam că m'ai lasatu,
Și m'am trezitu in lacrimi
Ș'am plănsu neincetatu.

In visu am plănsu, iubită,
Visam că mă iubei!
Ah! m'am trezitu și lacrimi
Curgeau din ochii mei!

TIPĂRESCI ASTFELIU DE SCRIERI . . .

Tipăresci astfeliu de scrieri
Ești perdutu amicul meu,
De vrei auru și onoare
Pleacă, pleacă capul teu.

Cine-amice ți-a spusu astfeliu
La poporu ca să vorbești,
Să combați pe potentații,
Popii să-i batjocuresci?

Ești perdutu, amice dragă,
Prinții au brațele tari,
Preoții au limbă lungă,
Și poporul urechi mari!

N. Schelitti.

MAREA LINĂ....

Marea lină strălucise
La apusul soarelui,
Noi tăcuți lâng'o colibă
Contemplam căderea lui.

Ceață grea ne-acoperise,
Buhne negre tot treceau,
Și din ochi-ți de iubire
Lacrime in josu cădeau.

Le-amu vădutu picându pe mâna-ți
Ș'in genunchi eu am cădutu
Și din mâna ta cea albă
Lacrimile am bētu.

Din acea fatală oară
Moare sufletu-mi de doru,
Căci eu nu bēusemu lacrimi
Ci veninu omoritoru.

I. Brociner.

Elemente de Geometrie.

De I. M. Melicu, 1 vol. de 207 pagine, cu figuri intercalate in textu. Tipografia Junimea Iassi, 1869. Prețul 3 lei 25 bani.

Această carte de matematică elementară pare a fi resumatul cursului de geometrie cu care este însărcinatu la școala militară și la institutul academicu, profesorul de matematică, D. I. M. Melik; ea ese dar la lumină, basată pe o metodă, care este fructul mai multor ani de experiențe repetate.

Ea cuprinde două părți, Geometria plană și Geometria in spațiu. Impărțirea materiilor pertractate in aceste părți este conformă cu programul examenului generalu, astfeliuca să poată servi atât pentru învățământul secundaru publicu de prin gimnasia și licee, cât și pentru celu privatu; și prin adăugirea proprietăților triunghiului sfericu ea este unu cursu complectu de geometrie elementară, și poate fi întrebuițată și prin școli speciale ca școala militară și altele.

Măsura figurilor geometrice fiindu unul din scopurile acestei sciinți, numeroase aplicațiuni, unele resolve, altele sub formă de probleme numerice sau grafice, sunt puse după fiecare teorie.

Demonstrațiunile diferitelor proprietăți ale figurelor plâne și in spațiu sunt clare și pe cât se poate simple, după a doua condițiune ce trebuie să indeplinească cineva in matematică, ăntēia condițiune fiindu de a fi esacte. Ce este mai mult, D. Melik, predominitu de ideea că matematicile se învață de începători iute și bine numai prin repețire, întrebuițează acelașu modu de procedere in demonstrațiunile de acelașu feliu: astfeliu, uniformitate de metoadă pentru mēsuru de unghiuri plane, suprafețe, unghiuri diedre și poliedre; uniformitate de metodă in teoria liniilor și a planurilor paralele; uniformitate de metodă in mēsuru celor trei corpuri rotunde, s. a. l.

De asemenea, in urma fiecărei teorii, unu număr sufcientu de probleme culese sunt puse pentru ca elevii, căutându a le resolve, să se esercite cu aplicarea proprietăților deja cunoscute.

Modul de demonstrațiune ale unor proprietăți ale figurilor este proprie D-lui Melik; așa, între altele, cazul de egalitate a două unghiuri triedre când au fețele egale una alteia, pag. 125, teorema III, ilu arată autorul într'unu modu cum nu credemu a fi întâlnitu în nici unu altu autoru, dându o demonstrațiune foarte simplă.

Această carte se deosebesce și de Geometria Legendre, modificată de Blanchet autoru francesu, tradusă de D-nii E. Anghelescu și I. Riureanu, București, și de aceea a lui Motzwick, autoru germanu, tradusă de I. Popp, Iași. Ea se deosebesce de cea întâi: 1) pentru că s'a lăsatu Apendicele de la finea Geometriei Legendre, de sigur că nefăcându parte din obiectele de studiu ale programului oficialu; 2) Pentru că unele din teoremele din însuși corpul Geometriei Legendre devinu inutile pentru demonstrațiunea teoremelor ulterioare, când acestea, precum a făcutu D. Melik, se demonstrează în altu modu și astfelu, unele din ele sunt lăsate de tot la o parte, ear altele puse ca simple probleme; 3) prin formatul seu mai puțin voluminosu, ceea ce s'a căpătat fiindu caracterele mai mici, rânduri goale mai puțin perdate, textul mai compactu, fără a compromite claritatea tiparului și încă mai puțin desvoltarea diferitelor părți ale acestei științe, cuvenită pentru a fi lesne înțeleasă.

Ea se deosebesce de geometria lui Motzwick prin aceea că, multe teoreme ce servescu la aflarea proprietăților figurilor și măsura acestora, sunt considerate, în cartea lui Motzwick, ca simple probleme; ca cunoscințe pe cari se

razimă teoriile ulterioare, ele trebuiescu mai întâi rezolvite; cu chipul acesta se îngreue însă și sarcina profesorului și lucrarea studentului.

Putemu dar recomandă cartea D-lui Melik „Elemente de Geometrie“ ca o bună carte în toate privințele, atât D-lor profesori, cât și D-lor studenți.

X.

GHEORGHIE ASACHI. †

Unul din cei mai venerabili cetățeni ai noștri Gheorghie Asachi, a muritu după o viață lungă și plină de merite. Patria noastră îi datorese mult. Elu trebuie să fie consideratu ca principalul reintemeetoru al școalelor Române, după intruperi de secole, Elu a fostu celu întâi care a înființatu unu jurnalul Românul în Moldova; elu a fostu celu întâi care a introdusu tipografia prin orașe; celu întâi care a înființatu teatrul. Asachi s'a destinsu prin lupta ce a întreprinsu cu monăstirile grecesci ce usurpase averile școalelor Române, și prin succesul ce a coronatu lupta sa; elu s'a destinsu prin calitățile sale de bunu cetățeanu și patriotu; elu s'a destinsu ca publicistu, fiindu, după unu timpu îndelungatu celu întâi care scrise în limba Română. Întăia lui poezie începe astfelu:

Unu doru tainicu mă impinge și mă'ndeamnă din
junie
Ca să cercu pe alături Românească armonie etc.

Încercările sale au datu esemplu celor mai tineri să lucreze la întemeerea unei literaturae naționale și bătrânul nu lipseă nici odată de a încuragiă junimea. Cogalniceanu, Negruzzi, Alexandri, erau mulțămiiți de aprobățiunea bătrânului Gheorghie Asachi. Bogatu de ani și bogatu de merite, elu ne-a lasatu acum, dar memoria lui ne va rămâne vie și scumpă.